

M 7611:1-22

Landskap:	Småland	Upptecknat av:	K J Nilsson
Härad:	Södra Vedbo	Adress:	Mariannelund
Socken:	Hässleby (Mariannelund)	Berättat av:	Egen berättelse
Uppteckningsår:	1941	Född år	1865 i Kråkshult

Egna minnen och upplevelser

På ½ hemman Dahl i Kråkshult sn uti Östra hd av Jönköpings län i Småland, fanns på 1860-talet 8 st större och mindre torp. Det som sist byggdes hette Dahlshult och byggdes år 1859. På detta torp föddes jag den 1 maj 1865 av fattiga föräldrar. Och under kommande år som medförde många svårigheter. Tex under nödåren 1868 och 1869. Mina föräldrar var hantverkare, och min mor blev en spinngumma. Min farfar var timmerman (byggmästare) och slöjdare till yrket, han var född år 1801 i Rumsquilla sn uti Kalmar län. Min far Nils Johan Nilsson efterträdde honom i hans yrke, men min far ville även bli smed, och detta yrke lärde han sig själv så småningom.

Minnen från barnåren 1868 och 1869

Det var nödåren, de var svåra på alla vis. Snön gick sakta och långsamt bort på våren 1868, ty den var så hårt frusen, så de körde på den med stutar och vedlass. Därför så fick de beså jorden mycket sent, och därtill kom det ej någon regndroppe under vår och sommar förrän den 5 och 6 september på hösten, och då var allting borttorkat. Havren var så kort att de kunde ej meja den, utan de fick rycka upp den med roten för att få något. Rågen var ju längre, men med små torkade ax. De korn som möjligen fanns var som kumminkorn, likaså med potatisen. Blasten eller "kålen" som vi kallar den, den var helt nerslokad, de största potatisarna var som plommon, och de andra som fanns som nötter. Vi ryskade kålen också till foder åt kon och fåren, ty gräset var ju också borttorkat. Det var torråret 1868, men den vintern gick ändå något skapligt för sig ändå, ty en del folk – särskilt bönderna – de hade kanske lite för lager från 1867. Men värre blev det våren och sommaren efter eller år 1869, ty då var ju allting uppätet från året förut. Jag var då blott 4 år, men jag minns det som det hade hänt idag att jag följde med min far ut på en stor ljungfälla, och vi repade ljungrön i en bleckform och gick sedan hem, och mor bakade våfflor eller tunnrör och blandade fröet med agnmjöl. Hon smorde våffeljärnet med talgljusbitar som far hade köpt av kyrkljusen av kyrkvårdarna. Till dessa våfflor fick vi gott enbärsmos som mor kokat. Detta var långfredagsmorgonen år 1869.

Så fort snön smält bort på våren, så gick vi till bergen och plockade renlav (bergmossa), den torkade vi och stötte sönder som mjöl. Så gick vi till någon äng och repade hasselknopp och torkade och stötte sönder, allt detta blandade vi tillsammans med någon blandsäd av korn eller havre, och gick till en kvarn i Karlstorp sn som hette Ryd och fick det finmalet till mjöl. 1870 var ett fattigt år, ty 1869 års skörd var ej fullgod. Jag minns en gång då jag fick följa med min gamla farmor som bodde hos oss till kvarnen med en liten säck blandning av slösäd, renlav och hasselblanne. Då vi kom ett stycke från Karlstorps prästgård, som ligger invid Karlstorps kyrka, så mötte vi kyrkoherden Allvin. Han stannade och frågade farmor vart hon skulle gå, och hon sade då:

”Jag ska gå till Ryds kvarn o få lite malet.” Då frågade prästen om hon inte hade någon säd ibland?
Svar: ”Jo, lite slösäd samt det andra bergmossa o hasselblanne.” Prästen förklarade då: ”Då du kommer fram till prästgården, där står drängen o hackar ris. Säg till honom att han går med till boden och öser i 2 skopor råg i din påse! Säg att prästen har sagt till om det.” Då grät min gamla farmor!

Till Oskarshamn kom en segelbåt som hade med sig ryamjöl från Ryssland, det hade blivit vattenskadat och var ihopbränt. Det var inte i säckar utan i bastryor, av detta fick Kråkshults kommun köra den 9 mil långa vägen med häst och köpa någon rya för att dela ut till de mest behövande inom socknen. Min far Nils Johan fick några marker eller skålpund också, men det var ihopbrunnet, det måste stötas. Det folket som bebodde de övriga torpen var också nästan alla hantverkare. En var snickare, en skomakare, en skytt och fiskare, borstbindare och skinnuppköpare och far var smed, en var odlare eller diverse arbetare. Och alla var de fattiga, ty arbetet var alltid dåligt betalt men aldrig någon arbetslöshet ändå, ty blev det smått om det någon gång, så fick de odla åker åt bönderna eller lägga stenmurar och gräva täckdiken, eller fälla skog till svedjeland, eller riska i skogen (riska = hugga buskar och kvista träd). Då någon ny åker var bruten, så måste den rödjas från stenar och stubbar. Stenen drogs på stenbjörnar till muren där den sedan lades upp till hägnad kring åkern. Så nog var det arbete året runt.

Barnaåren och lekarna

Våra barnalekar var av alla möjliga slag. Vi petade boll, vi slog trill, vi räknade kribbo eller kurragömma. Vi lekte kyrka och gudstjänst! Vi ropade auktion, och vi hoppade bock, frånsatt alla andra påhitt. Då vi blev så stora så vi kunde göra nytta av oss, så måste vi börja arbeta. Vi fick bära grenar och ved ifrån skogen, så fick vi plocka sten på nyodling, och så fick vi hjälpa mor i hemmet. 1868 föddes en bror, då fick min gamla farmor dubbel sysselsättning och jag kom då under hennes kommando och det blev ej bättre, då vart lekarna nästan slut, ty hon var mycket sträng. Hon menade att det var på tiden att börja läsa och tänka på allvaret. Jag hade nu hunnit till 7 a 8 år, så det måste bli skola.

Skolundervisningen på 1870-talet

Jag måste nu börja läsa, det tog bort lektiden. På ett av torpen som hette Högelid fanns en gammal änka som hade en pojke själv, och hon mottog barn att lära sig ABCD. Vi bodde nästan grannar, och dit fick jag komma några timmar om dagen för att lära mig läsa. Gumman som kallades för ”Tyska Lotta”, hade fått sitt öknamn därav att hon tjänat piga hos en person som ägde gården och var tysk till börd, han hette Effert. Han upptog en gruva i ett berg på gården, men ingen fick veta något om gruvans metall. Han blev sedan sjuk och dog. Han Effert hade en hushållerska som hette Lotta, med henne kom det en pojke till världen som tysken var far till. Hon fick ingen barnuppfostran men hon fick utsyna sig en plats i gårdens kohage och där bygga sig en stuga och odla området för sig själv och pojken på bägge deras livstid, utan någon skatt till gården. På så sätt fick hon sig ett hem både för sig och sin pojke.

Denna Tyska Lotta blev min första skolmästare, där jag fick lära mig att stava och lägga ihop. Det tillgick så att stava till Fader Vår: f – fa – fa/der – der, fader vår vår, fadervår osv. Vad Lotta fick för denna undervisning minns jag ej. Sedan fick jag komma till en småskola som flyttades i socknen allt över. Det var en äldre rik och begåvad pojke som fick denna lärarbefattning, men denne hade vi ingen respekt för så det blev dålig lärdom i den skolan.

Folkskolan 1878

Denna folkskola var vid sockenkyrkan, dit måste alla barnen gå oaktat om det var 1 eller 2 mil dit, till lärare var det socknens klockare, han hette Johansson och var cirka 65 a 70 år, åldern den minns jag ej, men han var snusig, arg och vithårig och sträng, så att stryk fattades ej för den minsta förseelse. Vi började alltid kl 9 f m. Då läraren kom in på morgonen, så skulle alla barnen vara i sina bänkar och stiga upp då han kom in, så fick vi stå tills han sade "Sitt ner!". Det första så skulle vi sjunga en morgonpsalm, då fick vi stå upp, sedan skulle något av barnen läsa morgonbönen ur psalmboken, alla skulle stå samt läsa tyst efter i var sin bok, ty alla hade psalmbok. Efter bönen skulle vi läsa ett kapitel i vårt testamente, 1 eller 2 verser var, den som läste skulle stå. Då det var gjort så började han förhöra läxorna, de var ju ur katekesen, samt en psalm i psalmboken, kanske ej hela psalmen utan taga hälften till nästa dags läxa. Den som ej kunde läxan, så fick han sitta inne på middagstimmen och läsa på, sedan blev det ju ett extra förhör med denne. Efter förhören fick vi innanläsning i en skolbok om diverse.

Kl 12 fick vi middagsrast i en timme till kl 1, ingen extrarast mellan kl 9 och 12. Behövde någon gå ut, så fick han räcka upp handen och så säga: "Jag ska be om lov te å få gå ut!". Svaret blev: "Gå då, men bli inte länge!". Det fick aldrig gå mer än en i sänder, och ingen fick gå förrän den föregående var inkommen på sin plats i bänken. Efter middagsrasten var det räkning eller skrivning, kanske räkna på svarta tavlan eller läsa på kartan var vi hade våra städer och sjöar och hav m m. Vi slutade alltid kl 3 e m, men efter 3 skulle vi få våra läxor och sedan läsa aftonbönen i psalmboken samt sjunga en aftonpsalm, så klockan blev säkert $\frac{1}{4}$ 4 innan vi fick gå hem. Varje onsdag och lördag skulle salen sopas, för detta ändamål skulle 2 pojkar och 2 flickor stanna efter och göra det. Pojkarna skulle flytta bänkar och flickorna sopa. För eldning på vintern skulle 2 pojkar komma tidigare, så att de fått brasan igång då de andra barnen kom, och även bära in ett ämbar vatten.

Skrivningen gjordes alltid på griffeltavla. Mot slutet av terminen fick vi skriva på papper, de som kunde skriva välast. Detta kallades för examensia, prästen skulle se det. Vid räkningen hade vi inga räkneböcker, utan papptabeller. Denna pappskiva var av lumpapp, i storlek ungefär som detta papper, därpå var talen påklustrade. Dessa var tryckta och flera på varje tabell. Nu fick vi gå fram till bordet, där de låg i högar, och ta oss en och gå in i vår bänk och börja räkna på våra tavlor. När det nu var färdigt (kanske ofärdigt) så fick vi räcka upp handen, och så ta tavlan och tabellen och gå fram och visa det. Var det rätt så fick vi räkna ett annat tal, annars blev det att få ovet eller en örfil och vända om med samma tal och tårar i ögonen. Jag minns en gång som jag hade räknat ett tal fel 2 gånger, då jag kom fram sista gången så fick jag en så kraftig hårdragning så det låg hår på bordet. Då sade han: "Du är ett jävla klubbhuvud!".

Vid examen var barnens föräldrar med samt framför allt prästen, han skulle bestämma vilka som fick sluta skolan, ty dessa skulle bli konfirmander. De skulle fylla 15 år under lästiden. Nu var skolan slut, nu fick jag börja arbeta med allvar. Jag tog då drängplats hos vår husbonde på gården och var där 3 dagar i veckan, 3 dagar måste jag vara hemma och hjälpa far i smedjan samt mycket annat i hemmet. I lön för de 3 dagarna fick jag 50 öre om dagen samt maten, men det tröttnade jag på. Nu hade bonden mossodlingar, och nu åtog jag mig istället att gräva diken och hacka torv på ackord eller för famnen, det gick bättre fast jag fick arbeta hårdare, och så hade jag min frihet. Jag måste tjäna mig något till hjälps till läskläder och skor m m.

Då jag år 1880 hade konfirmerats, så steg lusten mer och mer för smidesyrket, far var bort och snickrade och jag var där ensam hjälpreda i hemmet, då det kom något enklare arbete från byarna, så måste jag gå med till smedjan och försöka laga eller göra det. Det gick bra många gånger och dåligt ibland, och fick jag någon dag ledigt så gick jag ner till mina mossdiken och grävde där. För detta arbete hade jag 25 öre famnen för landdikena (1 famn = 3 alnar), då var de 2 alnar breda i övre kanten, 6 kvarter djupa samt 8 tum i bottenbredd. Var det nu dy ovan så var det alltid sten och hård sandbotten nere, men man kunde ändå tjäna cirka ett par kr om dagen om det gick bra, det var ju beroende på marken. Nu hade åren gått till 1882.

Som smedlärning anno 1882

Som jag ofullständigt kunnat få lära mig yrket hemma hos far, så fick jag på hösten 1882 komma till en herrgårdssmed i vår sn vid namn Johan Fredrik Warme i Kvill, där var en rockhammaresmedja och spiksmedja som drevs med vattenkraft. Smeden Warme var också gammal, cirka 60 a 65 år. Han hade ingen hantlangare mer än kärringen (hon hette för det mesta "madame Warme"). Hon fick stå med släggan hela dagarna och deras flickor var sömmerskor, de fick laga maten och sköta om huset i övrigt. Men hon slapp ej undan för att jag kom, ty jag fick för det mesta stå vid filbänken samt diverse annat. Lärdomen där blev dålig, ty jag fick aldrig göra något på egen hand, någon gång kanske jag fick göra några klackjärnsspikar.

Smidestillverkningen 1882 och 1883

Denna var av mångahanda slag, vi smälte järnskrot som ej var i för stora stycken, det smälte vi samman och gjorde plog- och spadbillar av, samt huggyxor, handyxor, bilor eller skrädyxor, grovare hackor för odling av åker samt landsidor till plogar. Vidare gjorde vi små hackor (potatishackor) samt grepar, hästskor och skor till oxar, kätting, fäbindslen, buskriskar, beslag, vagnar, kälkar, harvar, årder och byggnadssmide och smide för hushållet, såsom eldtänger, grytgrepar, salteskaft eller tänglingar på våffeljärn, hästkosöm, oxskosöm, klackjärn, skospik, selbeslag och oxok, ja f ö allt som förekom vid lantbruket och hemmet, ty järnaffärer fanns ej utom i städerna. De började tillverka en hel del vid de större bruken men det var i alla fall mest handarbete.

Arbetstiden

Vi fick alltid börja kl 7 f m. Innan vi gick ut så fick vi kaffe blandat med råg samt en bredd smörgås, ej alltid påtår. Kl 9 var det frukost, var och en fick sin del tilldelad utom potatisen, var sin fläskbit och var sin mjölkallrik eller välling och var sin brödskiva, ingen matrast. Kl 1 var det middag utan rast, men skulle vi ut på sjön och fiska vid den tiden så blev det ju lite rast. Så fick vi kaffe kl 5 och kvällsmat kl 8, men skulle vi smälta skrot på kvällen efter kvällsmaten, så fick vi ej fritt förrän kl 10 a 11 e m beroende på hur stor smälta vi lagade till. Under tiden smältningen pågick hade vi ju lite fritid, men jag fick bära fram kol till fyren och mäster skötte om smältan. Sedan fick hantlangare slå ihop det, sedan rockhammaren.

Avlöningen

Jag var där i 1 år utan avlöning, men jag skulle ha ett litet förskinn (förkläde) samt ett par träsor – helt av trä, inget läder – men så fick jag en halvsluning gratis på mina söndagsstövlar, samt en marknadsdag fritt, till marknads pengar fick jag också 25 öre. Detta var hela årslönen. Min tvätt och lagning av mina kläder det bar jag hem till mor för jag hade bara ½ mil hem. Varje söndag måste jag

gå med mäster och madamen till kyrkan, och då mötte jag far där och han tog då hem det som skulle tvättas och lagas, annars följde jag med hem en stund ibland, ty jag var halvvägs hemma vid kyrkan. Till slut sade far till mig att jag fick ej vara där mer än till året var slut, och då fick jag komma hem igen.

Som egen smed anno 1884

Då jag nu kom hem från Kvill, så började jag smida i fars smedja och tillsammans med honom, då han var hemma. Far gjorde vagnar och källkar och harvar, och sedan beslog vi dem då vi hjälptes åt. Så gick åren till 1889. Då var fars arrendekontrakt slut, och vi blev uppsagda på torpet för vi kunde ej betala så stort arrende som bonden nu ville ha! Men alla husen var våra egna. Då tog vi ett dagsverkstorp på en herrgård Gripslund hos majoren Cederkrantz. Han var major vid Kalmar regemente. Då fick jag nästan sluta mitt yrke, ty jag skulle göra 3 dagsverken i veckan året om, samt 35 kvinnodagsverken. Så jag fick då ej tid att smida något. Vi flyttade dit vår smedja från Dahl, där vi förut bott, och på så vis blev jag gårdssmed där. År 1893 fick vi nämnda torp (Timegrind hette det) på längre tid mot arrende. Jag skaffade mig en medhjälpare i smedjan, och far fick sköta torpet. Det var bra stort, vi hade 2 kor och ett par stutoxar och 8 får, så skulle far snickra emellanåt.

År 1905 gifte jag mig, jag var då 40 år gammal, men det gick bra i alla fall. År 1906 dog min mor. Vi hade mycket arbete i smedjan, och fick arbeta till sent på kvällarna. Gripslund bytte ägare och han gjorde konkurs, och det blev bråk om torpet. Då köpte jag ett ställe vid en av våra järnvägsstationer och byggde en ny större smedja, tog in flera arbetare och drev det bättre. Det var år 1908 som jag flyttade ifrån Gripslund, till det nya stället Emsborg. År 1911 sålde jag det och flyttade till Lönneberga i Kalmar län. Där byggde jag ett större hus under krigsåren på 1910-talet. 1921 sålde jag det, och 1922 flyttade jag till Mariannelund.

Början i Mariannelund 1922

Här köpte jag ett litet ställe i samhället och hyrde en liten smidesverkstad, och arbetar ensam, jag har på de senare åren specialiserat mig på järngrindar och antiksmide samt en hel del eggjärnssmide, får jag någon tid över så får jag arbeta som smed på Julius Nilssons mek verkstad. Men som jag nästan känner mig trött ibland då jag kommer från arbetet, så livar jag upp mig då jag får ta till pennan och skriva om mina frågelistor till Nordiska Museet. Hur jag kom att intressera mig för detta och hur jag började det, det får jag återkomma med i ett annat kommande kapitel. Samt en hel del ungdomsminnen från livet på Gripslunds herrgård i slutet av 1880-talet.